

bronz láncok mutatják, hogy a kötetek tisztos kort, több századot átéltek már. A misztikus félhomályba burkolt helyiség közepén különös alakú ódon asztal áll, rajta régi kalamáris, egy pár kinyitott barátságkódex, előtte durván ácsolt fenyőfa szék – itt áll előtünk a XVI. század első felének könyvtára.

Ez a festői szobácska rengeteg bibliográfiai kincset rejt, magyar szempontból többet, mint akármelyik könyvtár hazánkban. Alig másfél ezer kötet van állványain elhelyezve, hanem ez aztán válogatott gyűjtemény. A IX. századig visszamenő kéziratok, régi kincseket őrző inkunábulumok, ritka első kiadások, hártýára nyomtatott könyvek.”

Batthyány Ignác egész életét a tudományok és művészetek pártolására fordította, hazája felvirágoztatásán munkálkodott. A nagy műveltségű bőkezű főpap tervei sajnos nem valósulhattak meg maradéktalanul. A Batthyáneum nem tudta betölteni a neki szánt funkciót, és már a múlt században egyre inkább műemlék lett belőle. Mindez azonban semmit sem von le az alapító püspök érdemeiből, aki méltán érdemes az utókor emlékezetére.

Udvarhelyi Nándor

Felhasznált irodalom: Jakó Zsigmond: Batthyány Ignác, a tudós és tudományos szervező. Erdélyi Múzeum 1991. 1–4. – Varjú Elemér: A gyulafejérvári Batthyány-könyvtár. Magyar Könyvszemle 1899. – Szaronsi Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Budapest, 1939. – Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. Budapest, 1880. – Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői. Bp. 1988. – Szépréti Lilla: Régi és új világ. Bukarest, 1981.

A csonka Arad vármegyére is emlékezve

Az ország minden településén, de a határokon túl is mindenütt megemlékeztek az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc kirobbanásának 150. évfordulójáról. Városunkban (Élek Békés megye legifjabb városa) 1998. március 13-án került sor az ünnepi megyegyűlésre, ahol megjelent mind a 76 település polgármestere, de jelen voltak a térség országgyűlési képviselői is.

A rendezvénynek a felújított „Reibel Mihály” Művelődési Ház adott otthont. Az ünnep fényét az általános iskola színvonalas műsora és a nemzetiségi néptáncsoport fellépése is emelte. A 150. évforduló és a megyegyűlés emlékének a megőrzése céljából sor került egy márványtábla avatására a művelődési ház falán. Strifler József, az eleki Német Kisebbségi Önkormányzat elnökének beszédéből kiderült, hogy a hagyományok szerint Görgey Artúr és Kossuth Lajos is járt Eleken a szabadságharc alatt! Szerencsére a nagy évfordulóhoz kapcsolódhatott egy „kisebb” is. Mi most főképpen ez utóbbira szeretnénk tenni a hangsúlyt. Reméljük, az ország más részén is történik hasonló megemlékezés. (Gondoljunk pl. Csonka-Bács-Bodrog, Csonka-Hont, Csonka-Torontál megyékre.) A 75 évvel ezelőtti eseményre utaló emlékbeszéd közzlése előtt köszönetet szeretnénk mondani a megye és a város önkormányzatának, de nem utolsósorban a szervezőknek is.

Kedves Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

Örvendetes, ha a szabadon választott megyei testület március idusán ünnepi ülését tartja városunkban. Reméljük, mai munkálkodásuk előbbre fogja vinni a megyét, így Eleket is.

Mielőtt bármit is szólnék Csonka-Arad vármegyéről, egy történetet szeretnék elmondani. 1966-ban egy jelentős magyar író, Passuth László, Spanyolországban járt, hogy előadást tartson írói munkásságáról spanyolul. Ekkor ellátogatott egy továbbképző központba, ahol a falon meglátta az egykori Spanyol Birodalom térképét. »Ne higgye – mondta kísérője –, hogy visszasírjuk az egészet, de mindenkinek tudnia kell, ez valamikor mind a miénk volt.« Hasonló gondolat jutott eszembe, amikor erre a beszédre készültem. Senkit sem kívánok megbántani, csupán a tényeket szeretném ismertetni.

Csonka–Arad vármegye egykori megyeháza (Halász Gyula felvétele)

Bármennyire is hihetetlen, de Elek 1920 és 1923 között megyeszékhely volt! Az is igaz, ezt a történelmi balsors hozta nekünk. Ettől függetlenül feltétlenül meg kell emlékeznünk erről, hisz ez az átmeneti állapot 75 évvel ezelőtt szűnt meg, és ma is megyegyűlést tartanak Eleken. 1920. III. 29-én Elek, Almáskamarás, Nagykamarás, Medgyesegyháza, Medgyesbodzás, ez az öt Arad megyei község felszabadult a román megszállás alól. A felszabadulás után gondoskodni kívántak a vármegyei élet megindításáról, s ezért az egykori eleki járási szegényházban alakuló ülésre jöttek össze a törvényhatósági bizottság öt községben lakó tagjai. Ezen az ülésen a következő személyek voltak jelen: Bellusi Baross László gazdasági főtanácsos, a bányászati főhercegi uradalom felügyelője, dr. Csepregi Imre római katolikus esperes (Elek), Vásárhelyi József és Vásárhelyi Dezső lökösházi volt földbirtokosok, Wittmann János és Braun János eleki földbirtokosok, Hanthó Jenő főszolgabíró, Antalffy Lajos vármegyei másodjegyző, dr. Csiky Ödön tisztii ügyész, dr. Magyary László árvaszéki ülnök, Kováts Gusztáv tb. főszolgabíró és mások.

Ekkor a jelenlévők egyhangúlag kimondták Csonka–Arad vármegye megalakulását. A tisztikar a következőképpen állt fel: alispán: Hanthó Jenő, főjegyző: Antalffy Lajos, aki rövidesen alispán lett, II. főjegyző: Kováts Gusztáv, árvaszéki elnök: Dr. Magyary László, ügyész: Dr. Csiky Ödön, vármegyei irodatiszt: Richa Miklós.

Csonka–Arad vármegye bíráskodási és pénzügyi szempontból Gyulához tartozott. A tanügyi vezetéssel Kehrér Károly tanfelügyelőt bízták meg. 1923. november 1-ével a csonka megyét Csanád megyéhez csatolták, 1945 után pedig Békés megyéhez került.

Csonka–Arad első főispánja Zilahi Kiss Jenő fővárosi tanügyi tanácsos volt, míg ennek az „új” térségnek a nemzetgyűlési képviselője Ament Ferenc eleki birtokos lett. De főispán volt még Salacz Gyula (egykori máriaradnai főszolgabíró), majd utoljára: Józshelyi Vitéz Purgly Emil, aki Csongrád vármegye főispánja is volt.

A trianoni békediktátum után mi maradt magyar kézen az egykori Arad megyéből? Csonka–Arad vármegye az egész területnek 4,64 %-a (282 km²), a lakosság 4,59 %-a (1910: 19 023 fő). A határon túlra került a megye területének 95,36 %-a, a lakosság 95,41 %-a.

Elek ellentmondásos történetéből következik az is, hogy ma ezt az emléktáblát egy félreeső helyen tudjuk leleplezni, pedig egykoron szinte minden helyi polgár elment itt, ha vonatra akart szállni. Ez így volt egészen 1970-ig, amikor is az érintettek megkérdése nélkül felszedték a síneket.

Ez a tábla emlékeztessen mindenkit arra, hogy az aradi vértanúkat az egykori megyeszékhelyünkön végezték ki, de higgyünk abban is: a belátható jövőben Kelet-Közép-Európában a határok éppúgy szabadon átjárhatók lesznek, mint az Európai Unióba.

A megyegyűlés tagjainak további felelősségteljes munkát kívánok a még hátralévő időszakban. Köszönöm, hogy megtestisztelték jelenlétükkel.

Rapaikó Tibor